

Framfor turen til Island

Over heier og hraun

EDVARD VALBERG

Møtet med Reykjavik og det moderne Island hadde stormens omstyrtende karakter, også i bokstavelig forstand. For i Laugardalur, hvor jeg opprettet hovedkvarter, kunne vi daglig registrere vind av kulings styrke. Og allerede første natten var mitt solide Tirich Mir-telt farlig nær totalhavari da taket glapp for tre barduner i lovart. Etter en ny solid forankring av teltet, holdt jeg som Ingolf fast ved den opprinnelige boplass her i Reykjavik. Og selv om campingprosjektet ofte var gjenstand for skeptiske betraktninger, så sparte jeg ved dette midler til å reise mer omkring i dette merkelige landet.

Her kunne en tydelig se hvordan de geologiske kreftene skaper et kontinent. I vårt solide gamle land er det stort sett bare nedbrytinga vi kan være vitne til, og den går så langsomt at de fleste av oss ikke registrerer det spøtt. Men her i Island kunne vi både se, høre og lukte selve skapelsen, og da skal en være temmelig bevisstløs om en ikke fatter interesse for geologi. Aller helst burde en kunne litt om jorden og bergene før en reiser til Island.

Landet er plassert i krysningspunktet for den verdensomspennende midtatlantiske rygg, og den undersjøiske rygg mellom Øst-Grønland og Storbritannia. Dypt nede i dette kreftenes sentrum er det i løpet av de siste 50 millioner år produsert et mektig basaltplata som Island er en del av.

De eldste basaltformasjoner finner vi i aust, vest og nordvest i landet, og de kan tidfestes til den nest yngste av jordens geologiske perioder — Tertiærtiden. Mellom disse eldste basaltformasjoner og den aktivt vulkanske sone finner vi basalt fra kvartærtiden, ca. 1 million år gammel. Den aktive vulkanske sone strekker seg tvers over landet fra Myrdalsjökull i sør og til Axarfjörður i nord, og austover fra Reykjanes i vest til Hofsjökull midt inne i landet. Disse aktive områder dekker ca. 1/3 av landarealet. Etter istiden har nærmere 200 vulkaner vært i virksomhet og dekker 11% av landet med ny lava. I

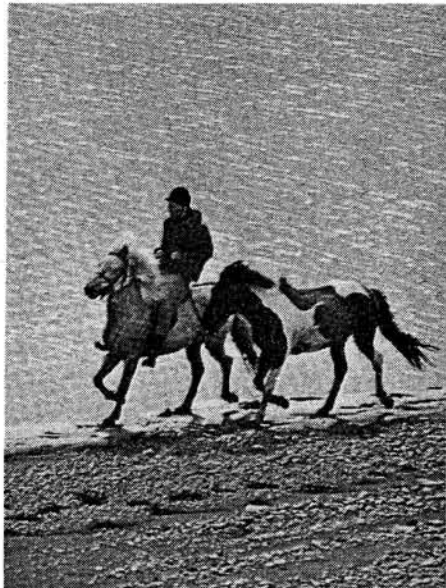
I samband med den nye islandsturen til sommeren gir vi her deltakerne en forsmak på landet slik vår spesialmedarbeider, amanuensis Edvard Valberg, opplevde det under en reportasjetur han hadde til Island for Norden. Red.

gjennomsnitt for de sekler en har ført kontroll med vulkanismen, viser det seg at en må regne med kraftige utbrudd hvert 5. år. Det siste, på Heimaey, kom nært bebodde områder og forårsaket store materielle skader, men det kosta ikke menneskeliv. Ved et undersjøisk utbrudd i 1963/67 ble Surtsøy, på 2,8 kvadratkilometer og med en fjelltopp i 180 m høyde, presset opp av havet. Og slik fortsetter det bakover gjennom historien med Hekla, Katla, Grimsvötn, Askja, Krafla og Leirhnúkr i hovedrollene. Den mest vanlige vulkantype i Island er lange lavaproduerende sprekker, men en finner også de klassiske kjeglevulkaner. Når disse bygger seg langt nok opp i høyden, så dekker isen topper og krater. Utbrudd i disse blir derfor eksplosive og forårsaker syndefloder av smeltevatn. Når lavastrømmene flyter utover, blir alt svart i 3—4 tusen år før mosen makter å dekorere den med sitt mattgrønne skjær. Etter noen tusen år til kommer gras og krattskog inn i bildet og forvandler den ødslige hraun til et mildere landskap. I utbruddenes kjølvann kommer asken fra vulkanene og dekker omlandet med opptil meter-tykk lag, avhengig av vindretning og avstand fra vulkanen. Beiter og gårder er blitt utslettet. Landsomfattende nedslaktning av husdyr med påfølgende hungersnød har forekommet. Det er derfor ikke så rart at en har respekt for vulkaner her ute. Fra en menneskelig synsvinkel kan det lett bety katastrofe om en kommer skapelsen for nær. Men det nyfødte landskap imponerer. Vi kom til Myvatntraktene, og det var tydelig at landet nyss hadde kokt, for boblene lå stive og halvsprengte som i fosskokende grøt som plutselig ble forstenet. Her hadde lavaelvene bygd voller og demt opp en innsjø på 37 kvadratkilometer, og opp av denne innsjøen vokste det frodige øyer som i utforming og balanse trosset enhver naturlov. En plass ved vatnet stod det «Dimmu-

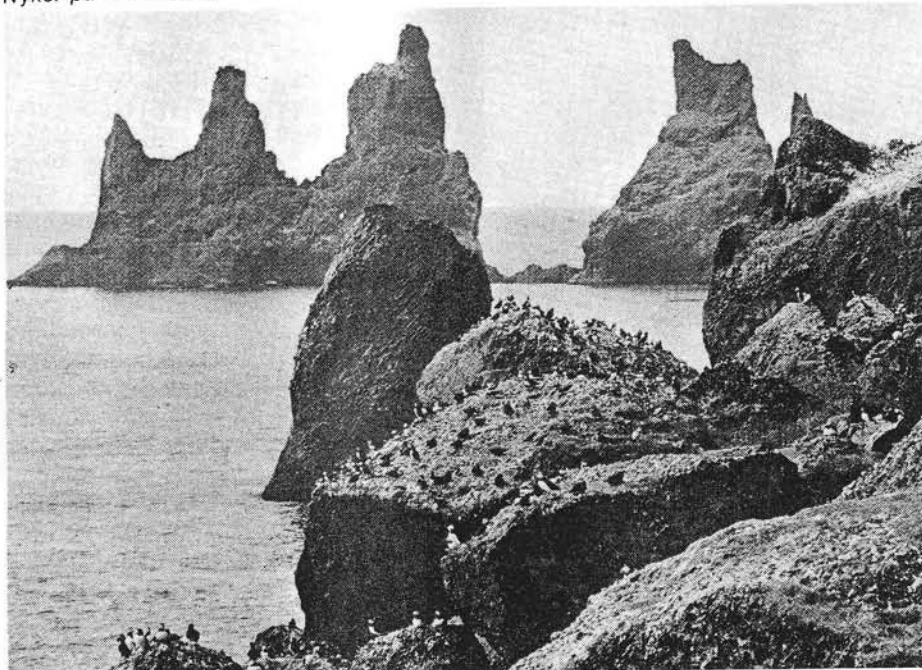
borgir» på et veiskilt, og her nådde det kreative vannvidd toppen. Området er en skulpturutstilling i lava på ca. 10 kvadratkilometer, og utstilleren har ingen sett, men det bør ikke herske tvil om hans evner. Her kan en bokstavelig talt gå seg vill mellom portaler og sluk, byster og statuer, liggende og stående, elskende, drepende — en orgie av former i stort og smått. Og teknikken var stivnende lava i sakte flyt — stans, påfylling og nytt flyt — helt til lavaelven ble tømt for alt annet enn de halvstive skulpturer som ennå står her med kul på ryggen.

Her kunne godt alle verdens troll og hekser ha vært samlet til kongress. Og så danset de kan hende for lenge, og nå er de stein. Det er kanskje derfor vi selv kom til å overta trollenes rolle i den ondes tjeneste. Bare vi nå ikke danser for lenge.

Det er ingen sak å holde fast på eventyret i denne geologien. Like ved den store skulpturpark ligger glassberget. Her er et helt fjell av svarte glasskuler som stormmeden har kastet ut i vrede. Dette grandiose glassberg er sikkert like vanskelig å bestige til hest som eventyrets, og når det vokser

Nyker på Sør-Island.

gras på dette fjellet, da har det sikkert gått et helt sekund av evigheten.

Fra grønne grender ved Myvatn bar det over heia til Namskard, og alle

grønne strå ble borte. Svovelkildene bulderkokte nede i dypet og sendte en sammenhengende hestesprut av svovel og damp opp i luften. Kildenes nærhet var brolagt med svovel, og stanken svarte til de ypperste kjente beskrivelser av Gehenna. Her måtte være et inspirerende miljø både for refsere og profeter. Men vi såg ingen, og solen gikk sin gang.

Etter turen i svoveldalens gule ørken slo vår Moses på berget, og det åpnet seg — en grotte for kvinner og en for menn. Her i en forkastning hadde arkitekten ikke bare utformet to flotte svømmebasseng, men også fylt dem med det reneste tempererte vatn en kunne tenke seg. Det var stuping og fryd uten like, og støvete kaller ble blanke og sterke i blikket etter hulebadet i ungdomskilden.

For øyeblikket er Myvatn-området falt til ro, men det har vært andre tider. I årene 1724—1730 var det store utbrudd her. Den ene vulkanen avløste den andre i ildsprutende aktivitet og la øde gard etter gard. I 1729 ble kirken på Reykjalid omringet av lavaelvene, men den stod på et høgt sted og ble berget. Folk og fe famlet i mørkret under askeskyene og ventet på dommedag.

Men ennå er det varme i grunn og i vatn, og derfor lever larver, snegler og småkreps herrers glade dager i My-

Ender ved Myvatn. ▶

vatns mudderbunn. De danner et ettertraktet spiskammer for ørret og andefugler som utgjør neste ledd i næringskjeden.

På toppen av Myvatns økologiske pyramide finner vi sportsfiskeren og ornitologen. Disse er neppe uten betydning for landets valutasisuasjon.

Det fortelles med krav på full vederheftighet at islendinger er så dyktige til å selge sine lakseretter dyrt at de selv finner det lønnsomt å reise til Skottland på laksefiske i stedet for å nytte sine egne elver. Det skulle således ikke være noen grunn til bekymring for broderfolket vest i havet. Forretningsfolk med slike talenter vil alltid komme ned på føttene.

De har til og med laget forretning av Islands landbruk, og det er beundringsverdig, selv om islandsk landbruk sett gjennom en plantedyrkers briller langt fra er beundringsverdig. Vi finner det meste av gardene på flatlandet i sør, og vest ved Borgarfjörður. Fjordene på nordkysten har imponerende jordreserver, men av og til siger isen inn fra nord, og derfor holder en sørkystens tåkeridde storm-sletter for å være det beste jordbrukslandet.

Mye av jorda er i disse områder av myrkarakter, men innholdet av aske kan være betydelig. Videre finner en langs elvene tidvis oversvømte sandmoer.

Da islendingene ved hjelp av maskiner gikk inn for å rasjonalisere sitt primitive jordbruk, måtte de ut fra sine tørre tun med god naturlig grasvekst, og ut fra disse flate og våtlandte vidder. Gravemaskinene laget rynker i landskapet. I hver bidige bygd fra sør til nord går det åpne kanaler i alle retninger, på innmark og utmark. Fra 1942 til 1972 er det grøftet 18 900 km med kanaler, og bare i løpet av de siste 11 år er det fullført 39 400 km med lukket grøft. Produksjonen av forenheter pr. hode har auka fra 715 i perioden 1882—1892 til 6840 i perioden 1961—1970. Produktivitetsindeksen har i forhold til perioden 1882—90 kommet opp i 955. Totalarealet og arealet av dyrka jord på gjennomsnittsbuket har auka. Kunstgjødselbruket er mer enn fordoblet hvert 10-år siden 1950.

Fra Myvatn-traktene.

På husdyrsektoren har tallene steget like bratt. Antall dyr og produksjon pr. dyr har auka. Kraftforbruket er 4-dobla i løpet av 20 år.

Landbruksøkonomer og teknikere faller i staver. Her er rasjonaliseringsdrømmen blitt til virkelighet, og det i et område hvor de naturlige vekstbetingelser virkelig er marginale. Her kunne man lære ett og annet. Som plantedyrker var jeg til å begynne med interessert i grasavlingene, siden dette har vist seg å være det svake ledd i vår egen rasjonalisering. Men etter en tids overbærende taushet gikk det opp for meg hvor lite utviklet våre hjemlige begreper er på dette området. For å kunne drive det rasjonelle jordbruk, eller rettere sagt husdyrbruk mot nye rekorder, er det en ufravikelig forutsetning at framgangen må kunne måles på en entydig skala, hvor produksjon og fortjeneste pr. hode og tidsenhet er hovedsaken. Andre produksjonsmål blir i høgden av sekundær betydning. Etter islandsk målestokk vil den relativt svake rasjonalisering av nord-norsk jordbruk skyldes en inkonsekvent holdning til de problemer som oppstår. Når avlinga blir redusert som følge av den rasjonelle drift, henger vi oss opp i dette i stedet for å akseptere en arealekstensiv driftsform. De må nok vedgå at den opprinnelige bosetting og struktur med vide vidder i alle retninger har gjort det lettere for den islandske bonde å ekstensivere sin drift sammenlignet med den inneklemt bonde i Nord-Norges trange grender. Men dette utgjør likevel ikke

hele forskjellen. Både tenkemåter og behov er meget ulike våre. Pionerånd eller profittmotiv — vi er i hvert fall tregere i takten. Så trege at vi lar våre frodige sauebeiter gro til med krutt, mens Island tilsynelatende overbeskatter sine beiter for å nyttiggjøre mest mulig, så effektivt som mulig. Denne filosofi forutsetter at vitenskap, teknikk og politikk er i stand til å løse de problemer som oppstår i akselererende fart. Her ser det ut til at vår gode tro svikter noe i forhold til islendingenes, og dette er kanskje berettiget. For islendingen gyver den korteste vei, direkte løs på problemet, mens vi ville bruke langt større ressurser på diskusjon, administrasjon og planlegging uten dermed å få gjort så mye med den konkrete oppgave.

For å være ærlig, må en nok innrømme at de nedbeita islandske enger med småvokst engrapp, rødsvingel, sølvbunke og knerverumpe

ikke var noe oppløftende skue. Men etter hvert som en fikk bedre syn for sammenheng og plan bak denne arealekstensive, men pr. hode intensive drift, som til og med kan forsyne Nord-Norge med sauekjøtt i et knipe-tak, da forstår en litt av den prestasjon som det må være å drive et økonomisk forsvarlig jordbruk under virkelig tøffe forutsetninger. Hvorvidt dette også er økologisk forsvarlig, får bli islendingenes egen sak. Her har de, i motsetning til hva situasjonen er på bankene, full kontroll over ressursene, og ingen fornuftig bonde kan vel finne på å ødelegge den jord han skal leve av i framtiden.

Men hvorfor makter ikke vi på vår side av dammen å utnytte de produktive ressurser noe bedre? Vi er kanskje ikke nødt til det i samme grad som islendingene. Spørsmålet var likevel så irriterende at jeg ble omvendt til personlig teknokrat, selv om det kanskje skal bli vanskelig å omvurdere dekaravlingens betydning.

Det var ellers så mangt en burde skrive om. Hesten, dette tungsindige lavaskip, som i stående hestesøvn later seg på de grønne enger i Skagafjörður. For han er pensjonstiden et faktum etter 1000 års tjeneste på heier og hraun. Hans eneste trøst er pølsemaskinen og byenes nyromantiske ridderklasse.

En annen hovedperson er sauen, ulldotter i jordfarger og kvitt, mot alle horisonter. Nær veiene galopperer ulldottene på stive fyrstikkbein, og markerer det spinkle liv på disse fremmedarta vidder.

Av fuglene er raven suveren. En lumsk og svart levning fra Æsenes tid skjener med hese skrik omkring i tåkehavet. I slike stunder kunne en formelig savne vår folkelig, ondskapsfulle kråke.

Og så savner en skog, særlig når bussene stanser etter noen timers kjøring. Men flora kan også fortrylle og fortrolles. Små, uanselige sildrer kunne plutselig dominere et landskap. I Bodømarka ville ingen ha sett dem, så små var de.

Det var nesten ingen ende på inntrykk og merkverdigheter, og derfor er det bare et resolutt punktum som kan gjøre ende på historien. Dessuten er det meste ubeskriverlig, så dere får selv ta en tur til frendene vest i havet.